

és a téma megértését segítő kérdéseknek” a beiktatása! Csak remélni merjük, hogy egy-egy gyülekezetben éppen a téma és a jól irányzott kérdések kapcsán lesz majd alkalom a fejlődés és a növekedés lehetőségeit megvitatni!

Engem a könyv tartalma megerősített abban a meggyőződésben, hogy egyházam jól döntött, amikor a lelkészképzésbe annak reményében iktatta be a gyakornoki éveket, hogy a gyülekezeti életben tapasztalt pozitív minták és lélekerősítő határhelyzetek is hozzájárulnak a lelkészi hivatás alakulásához.

Ajánlom tehát tisztelettel a könyvet nemcsak elolvasásra, hanem elmélyült tanulmányozásra is! Nemcsak az evangélikus, hanem a hazai keresztény egyházakra is érvényes problémákkal és kérdésekkel foglalkozik. Minden egyházban időről időre szükség van

kompetenciáink felülvizsgálatára, szükség van a lelkészi kar szellemi-lelki megújulására, megfelelő gyülekezet-építési stratégiák kidolgozására. A könyv ezekben próbál segíteni: a személyes tapasztalatok és megtett utak azt sugallják, hogy a gyülekezet- és közösségépítés áldásos munkájához akadnak megfelelő emberek, akik megfelelő feltételeket tudnak teremteni ahhoz, hogy aztán „a növekedést Isten adja.” Valójában, gyakorlati teológiai kézikönyvet kaptunk ajándékba – fordítsuk közösségeink hasznára!

A fejezetben található tanulmányok arra törekednek, hogy a lelkészi tevékenységek számbavétele kapcsán mindkét oldal – a lelkészi és a „civil” – is továbbgondolásra alkalmas lehetőségekre lel, és a közös gondolkodásra nyerhet buzdítást.

Koppándi Botond

John A. Buehrens and Rebecca Ann Parker: *A House for Hope. The Promise of Progressive Religion for the Twenty-first Century* (Ház a reménységért. A progresszív vallás ígérete a 21. század számára). Beacon Press, Boston, 2010. 184 old.

2010-ben a bostoni Beacon Press Kiadó gondozásában jelent meg John A. Buehrens és Rebecca Ann Parker közös munkája, a *Ház a reménységért* című kötet. A könyv a szabadelvű és progresszív vallás gondolkodásvilágába nyújt bevezetést.

Rebecca Ann Parker, a Starr King Teológiai Akadémia elnöke, a rendsze-

res teológia-tanszék professzora, felszentelt metodista lelkész, felekezeti hovatartozására nézve egy időben tagja az Egyesült Metodista Egyháznak és az Unitárius Univerzalista Szövetségnek. Több teológiai munka szerzője és társszerzője (*Saving Paradise, Proverbs of Ashes* etc). John A. Buehrens, unitárius-univerzalista lelkész, az ameri-

kai unitárius-univerzalista szövetség elnöki tisztségét töltötte be 1993–2001 között. Az erdélyi unitárius olvasók számára sem idegen, az unitárius-univerzalista hitelveket tárgyaló műve – *A mi választott hitünk (Our Chosen Faith)* –, és valószínűleg többen ismerik a *Megérteni a Bibliát (Understanding the Bible)* című munkáját is.

A könyv megírásának indítéka az Egyesült Államok vallási színterén fél-évszázad alatt végbement folyamatokban keresendő. A háborúellenes és emberjogi mozgalmak, a faji kérdés, a nemiség és szexuális irányultság problematizálása mind politikai, mind a vallásos közösségek színterén megosztó folyamatokat indítottak el. Ezek következtében az 1950-es évek után a vallási fővonalat (mainline) képviselő mérsékelt és szabadelvű keresztény felekezetek teret veszítettek a személyes megváltást hirdető, hatékonyan evangelizáló konzervatív és fundamentalista (evangelical/evangélikál) vallási mozgalmakkal szemben.

A vallásos nyelvezetet egyoldalúan kisajátító konzervatív csoportok hatására a szabadelvű közösségek fokozatosan elfordultak annak használatától. A vallásos diskurzusok napirendjét egyre inkább – a politika és világi média kitüntetett figyelmét is magáénak tudható – vallási jobb (Religious Right) kezdte meghatározni. A szerzők azon megjegyzése, hogy: „a progresszív vallás fénye halványulóban van”, jól jelzi azt a helyzetet, melybe a vallási

palettán történő mozgás következtében, a szabadelvű és progresszív vallásos nézeteket valló unitárius-univerzalista közösség egyre inkább baloldalra tolódott.

Az Egyesült Államokban, ahol tudvalevő, hogy a vallás jelentős befolyással bír, a közpolitikai döntésekre is erőteljesen hat a vallásos ideológia. A szerzők célja az, hogy a szabadelvű teológiai diskurzus norma-, érték- és érvkészletét állítsák az emberjogi, politikai és a társadalmi munka szolgálatába. Nem véletlen tehát, hogy a könyv erőteljesen apologetikus jellegű. Parker és Buehrens, miközben arra törekednek, hogy közel hozzák az olvasót a szabadelvű és progresszív teológia által képviselt értékrendhez, egyértelművé teszik, hogy álláspontjukat alternatívaként kívánják azt felkínálni a domináns konzervatív és fundamentalista keresztény felekezetek válaszi helyett. Erre utal a könyv alcíme is: *A progresszív vallás ígérete 21. század számára.*

A könyv ennek ellenére sem csupán a konzervatív diskurzus ellenében adott szabadelvű válasz, hanem a progresszív vallásos nézetek felülbírálata és újragondolása is. A szerzők az egymással folytatott párbeszédén túl folyamatosan vizsgálják a szűkebb és tágabb társadalmi valóságot, és igyekeznek annak szükségleteihez alakítani válaszaikat.

A könyv a *teológiai ház (theological house)* metaforáján keresztül tárgyalja a teológia klasszikus kérdéseire adott

progresszív válaszokat. A ház minden dimenziója, beleértve annak térben való elhelyezését is, a rendszeres teológia valamely klasszikus kérdésköréhez van hozzárendelve. A szerzők megközelítésben a teológia: 1. építészeti – meghatározza az emberi élet formáját; 2. ökológiai – interaktív, a környezetével kölcsönhatásban levő rendszert teremt; 3. archeológiai – feltárja a múltat, melyet a megértés és inspiráció szolgálatába állít. E gondolat alapjául az észak-amerikai Szabadelvű Vallás-oktatók Szövetsége felkérésére tartott előadássorozat szolgált, melyet Rebecca Ann Parker később a Starr King Teológiai Akadémián tanuló unitárius-univerzalista hallgatók számára továbbfejlesztett. *A reménység háza*, John Buehrens társszerzésében, ennek az anyagnak továbbgondolt változata, mely elsősorban nem szakemberek, hanem a szélesebb olvasóközösség számára íródott.

A könyv hat fejezetből és tizenhárom alfejezetből áll. Minden fejezet – az ötödik kivételével, amely egy harmadik, közösen írt alfejezetet is tartalmaz – két alfejezetet foglal magában. A körbejárandó teológiai témát mindig Rebecca Ann Parker vezeti fel, megnevezve a témához társítható különböző szabadelvű válaszokat. A második fejezetben John Buehrens történelmi és gyülekezeti szempontból közelíti meg a problémát. A két szerző között így létrejövő párbeszéd nemcsak formailag határozza meg a könyv

szerkezetét, hanem szimbolikus jelentőséggel is bír: a szabadelvű és progresszív teológiai gondolkodás jellegéből adódóan nem egyetlen, autoritással bíró kizárólagos vélemény, hanem a folyamatos párbeszeden alapuló nyitott interakció eredménye.

A Kert (The Garden) című I. fejezet az eszkatológia, a végső dolgokról való tudás kérdéskörét vizsgálja; *Mi a létezés célja? Mi az élet értelme? Honnan jöttünk és hová tartunk* kérdésekre igyekszik választ adni.

E megszentelt föld (This Holy Ground) címet viselő alfejezetben Parker a konzervatív (evangelical) keresztény nézetek Amerika-szerte népszerű, túlvilágra és világvégére tekintő diskurzusával állítja szembe a szabadelvű kereszténység által vallott nézeteket. Ismerteti a társadalmi evangélium (Social Gospel) mozgalom, az univerzalista (Universalist) felfogás és a radikálisan megvalósított eszkatológia (radically realized eschatology), teremtett világ értékét hangsúlyozó nézeteit, és elkötelezi magát az utóbbi azon tétele mellett, hogy a világ – az itt és most – az a hely, ahol az ember, Isten gyermeke az áldást megtapasztalhatja. Isten teremtett világát megőrizni kell, és nem elmenekülni belőle.

A Kezdjük a végén (Last Things First) című alfejezetben Buehrens az ószövetségi próféták és a Jelenések könyve eszkatológiáját vizsgálva indít, majd az amerikai (vallási) történelem és saját gyülekezete történetén kereszt-

tül – egy kultúrtörténeti elemekben is bővelkedő leírást adva – rávilágít arra, hogy a lét végső kérdésére adott különböző eszkatológiai válaszok milyen társadalmi, politikai és vallási következményeket vontak maguk után az Egyesült Államokban.

A hajlék oltalmában (Sheltering Walls) című II. fejezet az ekleziológia kérdéskörét boncolgatja, a következő kérdésekre keresve a felelet: *Mi a vallásos közösség természete és célja? Mi hozza létre és tartja össze a vallásos közösséget?*

Parker *Az élet együtt* (Life Together) című alfejezetben a nyugati társadalomban végbement individualizációs folyamat következményeként az intézményes kereteket öltő vallástól és vallásos közösségektől való – a szabadelvű vallásos nézeteket vallók körében igencsak gyakori – elfordulás problémájára reflektál. Elfogadja azon érveket, melyek szerint hatalmat kiszolgáló intézménnyé válás vagy az elnyomás különböző formáit önmaga kebelében megtűrő magatartás nyomós érv a válás intézményes formái ellen. Ugyanakkor példákat hoz fel arra nézve, hogy a vallásos szervezet, „ellenálló közösségként” hogyan nyújthat menedéket az elnyomással szemben. Megemlítenédő, hogy egyik példaként az erdélyi unitárius egyház kommunista elnyomás idején játszott identitás megtartó szerepét emeli ki, és hangsúlyozza Tőkés László református püspökről szerepét is az 1989-es temesvári esemé-

nyek kapcsán. Parker emellett érvel, hogy a vallásos közösség célkitűzései meghaladják az egyén célkitűzéseit, többek és nagyobbak annál. Az igazi vallásos közösség ismérve, hogy a szűkebb és tágabb emberi közösség és élet szolgálatában áll.

Életre vivő forrás (Restoring Heartwood) című alfejezetben Buehrens Martin Buber zsidó filozófus gondolatai nyomán a fogadalom-tevő, fogadalom-szegő és fogadalom-megújító emberről beszél. Az ember alaptermészete a szövetségkötés. A hiteles szövetség megalkotója, fenntartója és megújítója a remény. A vallásos közösség szerepe nem a hiteltek újra és újra való kinyilvánítása, hanem az élet által felvetett kérdésekre adott reményteljes válasz.

A tető (The Roof) című III. fejezet a szotériológia (megváltástan) kérdéskörébe tartozó problémákat feszegeti. *Mi nyújthat menedéket az emberi élet és az emberi közösség számára a tragédiával, az elnyomással, az igazságatlansággal, a rosszall és a bűnnel szemben? Mi az, ami megmenthet?*

A Parker által írt *Szabadíts meg a gonosztól* (Deliver Us from Evil) című alfejezet alapgondolata az, hogy a válás által kínált jelentérendszer nemcsak menedéket nyújt, hanem egyben meg is határozza azt, hogy az ember miben véli felfedezni fenyegetettségét. Az eredendő bűn történetén alapuló keresztény megváltástan a gonosz forrását az emberen kívüli erőttől szár-

maztatja. Ugyanígy a megváltás is az embertől függetlenül, Jézus Krisztus megváltó halálán keresztül történik, és kiemelten személyes jelleget ölt. Ennek a paradigmának a veszélye abban rejlik, hogy egyfelől leveszi a felelősséget az ember válláról, másfelől az erőszakot és a szenvedést is igazolja. A szabadelvű teológia nézete szerint a bűn és a megváltás, a gonosz és a gonosztól való szabadulás az ember kezében van. Akár a társadalmi rendszer szintjén, akár az egyéni cselekvés mentén nyilvánul meg, mind a bűn, mind pedig a megváltás emberi hozzájárulást igényel. A bűn az élet értékeinek a rombolása és nem Isten akaratával való szembenállás. A megváltás lényege pedig nem az, hogy megóvja az embert Isten haragjától, hanem hogy megvédje és megőrizze a világot, valamint az Istentől kapott élet értékét. A megváltás lehetősége az emberben rejlik, aki lelki tehetségeit jól használva képes begyógyítani a sebeket, vigaszt nyújtani a bajban levőnek, igazságot teremteni és szeretet adni.

A *Menedékre találni* (Taking Refuge) alfejezet önálló hangot üt meg, amennyiben a Biblia értelmezésének módjára és nem a felvezetett téma elmélyítésére fekteti a hangsúlyt. Buehrens célja a Biblia jelentőségének újraértelmezése és a szabadelvű vallásos közösség szolgálatába állítása. A vallásos nyelvezetet és a Biblia „helyes” magyarázatát is kisajátító konzervatív vallásos vonal, a szabadelvűeket elidege-

nítette a zsidó-keresztény vallási hagyomány alapiratótól. A Biblia szó szerinti értelmezése sok esetben vált az elnyomást és status quo-t igazoló eszközzé. Így került – az emberjogi csatározásokban is a konzervatív diskurzus sarokköveként használt és hivatkozott szentirat – egyre marginalizáltabb helyre a szabadelvű érvrendszer felépítésében és a mindennapi vallásos gyakorlatában. Buehrens egyfelől azzal érvel a Biblia mellett, hogy az annak a zsidó-keresztény kultúrának alapirata, melyen az amerikai társadalom is felépült, és ezért a progresszív vallás öröksége is; másfelől a Biblián végighúzó, helyesen értelmezett prófétai üzenetben véli megtalálni azt az erőforrást, mely támogatást nyújthat az igazságosságért, az emberi jogokért, a békéért, a méltányosságért folyó küzdelemben.

A IV. fejezet *Az alapok* (The Foundations) címet kapta. Ennek a központi kérdése: *Miben/kiben hiszünk? Hogyan beszélhetünk az élet forrásáról és annak fenntartójáról, a végső misztériumról?*

Jelzés értékű, hogy nem ez a téma nyitja a felvetett teológiai kérdések sorát, vagyis nem az „alapokkal” kezdenek a szerzők. A Parker által jegyzett fejezet, *A kövek fognak kiáltani* (The Rocks Will Cry Out) megindokolja a választást, amikor az Isten fogalom átalakulásának a történetét vezeti fel az elmúlt kétszáz év teológiai irányzatai ismertetésével: A szabadelvű, a fekete

és a feminista teológia Isten lényét elvonatkoztatva korábbi értelmezésektől (király, atya, fehér) Istent az emberi megtapasztalás felől közelítette meg. A processz teológia Isten, a „mozdíthatatlan Mozgató” változatlanóságát is megkérdőjelezte. Istent az emberi megtapasztalás felől közelíti meg. A világban benne levő Isten maga is változik a világgal együtt. A 21. század progresszív vallása számára inspiráló erő a jelen levő, az együttérző, az emberi cselekedet és szenvedés által formálódó Isten, a „világ poétája”.

Új alapot rakni (Changing the Foundations) alfejezetben Buehrens történeti síkon, az amerikai unitarizmus formálódása mentén mutatja be azokat a meghatározó folyamatokat, melyek jelzik, hogyan alakult át a puritánok által vallott Isten-kép. Williams Ellery Channing és Theodor Parker személyén keresztül bemutatja a 19. századi unitárius keresztény és transzcendentalista teológia Istenről vallott felfogását. A 20. század hozta tragédiák és a technológiai fejlődés révén végbemenő társadalmi folyamatok, az 1960-as évek emberjogi mozgalmak, a fekete nacionalizmus, a feminista mozgalmak újabb válaszutak elé állították a progresszív vallási mozgalmakat, egészen Isten halálának kijelentéséig, vagy a processz teológia világgal változó és együttérző Isten-képéig.

A *befogadó hajlék* (Welcoming Rooms) című V. fejezet az ember közösségben betöltött szerepét tárgyalja.

Az ember Isten képére és hasonlóságára teremtett lény, akit Isten megajándékozott lelki tehetségekkel. *Hogyan használja az ember jóra való képességét? Mit jelent embernek lenni? Mit jelent szeretni és szeretve lenni?*

A *szeretet otthona* (A Home for Love) alfejezet bemutatja, hogy a szabadelvű teológiai antropológiába ágyazott 19. századi észak-amerikai társadalmi reform-mozgalmak hogyan járultak hozzá a rabszolgaság eltörléséhez, a nők jogainak elismeréséhez. Bár képviselői közül sokan a célt az ember egyéni szabadságának és jogainak érvényre juttatásában határozták meg, mint például Ralph Waldo Emerson, a 20. század elejére felerősödött az a teológiai irányzat, mely a „testvériség” („brotherhood of man”) égisze alatt az emberi létezés társadalmi természetét hangsúlyozta. Ennek értelmében a szeretetnek nemcsak az istenivel való (vertikális) kapcsolatban, hanem az embertárssal való (horizontális) viszonyban is meg kell mutatkoznia.

Az *asztalközösség* (The Welcoming Table) alfejezetben Buehrens a mellett érvel, hogy a hiteles vallási közösség középpontjában a mindenki számára felkínált szeretetnek kell állnia. Az egyetemes és unitárius-univerzalista történelemből vett példákkal szemlélteti, hogyan képes az ilyen közösség átélni a megpróbáló időszakot, illetve hogyan tanít meg odafigyelni egymás szükségleteire. A vallásos individualizmus gazdasági individualizmushoz ve-

zet, melynek nyilvánvaló jelei egyre erőteljesebben mutatkoznak meg a fogyasztói kultúra által meghatározott Egyesült Államokban.

A közösen írt, *Szentély a léleknek* (A Sanctuary for the Spirit) című harmadik alfejezet egyfelől az előbbieket összefoglalása, másfelől a pneumatológia, a lélekről szóló tanítás szabadelvű megközelítése. Minden menedéket nyújtó közösségben, mely kötődik a szentség életadó forráshoz, munkálkodik a lélek. Az istentisztelet, a művészet, a rítus és a zene fontos szerepet kap a vallásos közösség formálódásában, a szentséggel való kapcsolatának elmélyítésében.

Az utolsó, *A küszöb* (The Threshold) című fejezet a missziológia témája köré szerveződik, és arra a kérdésre keres választ, hogy: ha a szabadelvű vallás, jellegéből fakadóan nem tud és nem is szándékozik téríteni és „egyedül üdvözítő” válaszokat adni, akkor milyen lehetősége van az igazságosságot és együttérzést szorgalmazó progresszív üzenet előmozdításának?

Minden teológiai háznak megvan a maga bejárata, mely lehetővé teszi a belépést és a kilépést. A küszöb azt az átjárható határt szimbolizálja, mely a közösség belső köre és külső világ között van. *A reménység karavánja* (No Caravan of Despair) című alfejezet az ökumenizmus és vallásközi párbeszéd

fontosságát hangsúlyozva amellet érvel, hogy a vallásos közösség által meghúzott határok – bár elengedhetetlenek az identitás meghatározása szempontjából – nem lehetnek kizáró jellegűek. Az ember küldetése az, hogy a birtokában levő reménység ajándékát másokkal is megossza.

A Felhívás közösségre (A Call to Partnership) című utolsó alfejezetben Buehrens megvizsgálva az evangelizáló misszió és a szabadelvű vallás küldetésének jellemzőit amellet érvel, hogy a misszió révén létrejövő kapcsolatnak nem szabad paternalisztikusnak lenni, hanem az egyenlőség alapján kell megvalósulnia, átlépve a kultúra és társadalmi rétegződés által felállított határokon.

John A. Buehrens és Rebecca Ann Parker könyve jó alkalmat nyújt az Olvasó számára, hogy bepillantson az észak-amerikai unitárius-univerzalistákat foglalkoztató teológiai és a mindennapi életet meghatározó kérdések világába. Egyúttal azonban bevezetést nyer az Egyesült Államok vallási színterén zajló – igencsak érdekes – folyamatokba, megismerve azok múltját, kulturális feltételeit és jelenlegi irányvonalait. Az igényesen kivitelezett kötetet az életből vett példák és élettörténetek, irodalmi hivatkozások teszik olvasmányossá.

Bálint Róbert Zoltán